

Kritikák szövedéke

NAGY CSILLA: ÁTKÖTÉSEK

Kritikagyűjteményt kiadni egyszerre izgalmas és kockázatos vállalkozás. Izgalmas, mert egy egyszerős kritikakötet látélelet adhat mind a szerző érdeklődési területéről, mind pedig egy adott időszak irodalmi, szakirodalmi terméséről. Szerencsés esetben pedig nem csupán a szerző szakértelme válik az olvasás során egyértelművé, hanem valamilyen módon a kötet koherenciája is körvonalazódik akár egy erős koncepció vagy nyelvi összetartottság, esetleg markáns stílus révén. A kockázatot mindeközben már önmagában a kritika műfaja is jelentheti. Az aktuális megjelenésekre reagáló bemutató, értékelő kritikának számolnia kell az elévülés lehetőségével, vagy azért mert egy későbbi értelmezői hozzáállás bizonyos mértékben érvényteleníti, illetve háttérbe szorítja, árnyalja a kritika megállapításait, vagy azért, mert az elemzett mű néhány éven belül feledésbe merül. Ugyancsak kihívások jelennek a válogatás és elrendezés folyamatában – szépirodalmi kritikák vagy szakkritikák kerülnek egymás mellé, milyen időintervallumot ölel fel a válogatás stb. –, amennyiben a kötet összetartottsága célként fogalmazódik meg.

Nagy Csilla *Átkötések* kötete már a címében is reflektál ezen nehézségekre, egyúttal azt a képzetet is magával hozva, hogy kapcsolatot teremteni a különböző írások közt – még ha az átkötések lazább szálakkal történnek is meg – lehetséges. A cím ekképpen érthető a vállalkozás bejelentéseként is, miközben az sem elhanyagolható, hogy Angyalosi Gergely *A minta fordul egyet* című kötetéről szóló írás címével azonos, amely kötet szintén összegyűjtött metaszövegeket, esszéket, kritikákat, tanulmányokat tartalmaz. Nagy Csilla külön figyelmet szentel Angyalosi címválasztásának értelmezésére, amely egyrészt a Henry James-hagyományt, másrészt a magyar irodalomtörténetben Szegedy-Maszák Mihály tanulmányát (*Minta a szőnyegen*) hozza párbeszédbe egymással (49.). Mindemellett felhívja arra a figyelmet, hogy Angyalosi címadásának sokkal dinamikusabb jellege van: „Ez esetben ugyanis a hangsúly a címben említett fordulaton van: a három alfejezetbe sorolt írások változatos megközelítéseket, a befogadói pozíció elmozdulását demonstrálják: ahogy a mintázat (és az észlelhetősége, lekövethetősége) is változik akkor, ha a színéről a visszájára fordítjuk az anyagot, úgy a jelentés, az olvasat is átrendeződik, fordul, annak függvényében, hogy milyen nézőpontból tekintünk rá.” (49.) Azzal a gesztussal, hogy a szőnyegmintázatra és ennek az interpretációra vonatkoztatható metaforikus értelmezésére utalva az *Átkötések* címet Nagy saját kötetének elejére helyezi, mintegy kapcsolódik ehhez a hagyományhoz, és talán azt sem túlzás felvetni, hogy Angyalosi kötetének eljárására *mintaként* is tekint.

A kötet rendezés elvét követi a kritikagyűjtemény fejezetekre tagolása, három nagy egységet különítve el. Az első („*nyelvében él a helyzet*”) szlovákiai magyar lírakritikákat, a második (*Bedekker értelmezéshez*) szakkritikákat rendez egymás mellé, a *Schrödinger macskája* pedig mind verseskötetokről, mind prózáról, regényekről tartalmaz írásokat. Már ennyiből is látható, hogy rendezési elvben az átkötések szálai szorosabban fonódnak egymásba (tematikus, illetve műfaji szempont-

ból) az első két egységben, mint a harmadikban, holott azt is lényeges kiemelni, hogy a harmadik fejezetben is vannak erősen egymásra hangolt szövegek. Borbély Szilárdról például két írást is közöl a szerző, valamint a bemutatott művek közül több történelmi regényként is aposztrofálható (Szécsi Noémi: *Nyughatatlanok, Gondolatolvasó*, Csaplár Vilmos: *Hitler lánya*).

A műfaji, illetve tematikus rendezés elve mellett a válogatás szempontját illetően érdemes megjegyezni, hogy viszonylag nagy időintervallumot ölelnek fel az írások, több mint 10 év terméséből válogat a kötet. Ez a nagy merítés magában rejti a fentebb már említett kockázatot, nevezetesen, hogy egy-egy 2005-ben, 2007-ben megjelent írás kevésbé szólhat az aktualitás erejével, főként, ha ezen szövegek nem bírnak olyan jellegzetes nyelvi vagy értelmezői karakterrel, amely megőrizné az olvashatóság szavatosságát a 2016-os kiadásig. Ugyanakkor e tíz évnek a válogatása egy sajátos kánonnal is előáll: helyet kap a kötetben a szlovákiai magyar irodalom részéről Tózsér Árpád, Zs. Nagy Lajos, Polgár Anikó, Mizser Attila (aki a kötet szerkesztője is), Németh Zoltán, az irodalomértelmezői részben pedig Angyalosi Gergely, Szegedy-Maszák Mihály, Menyhért Anna, Borgos Anna, Szirácz Péter, Kálmán C. György, Lapis József, L. Varga Péter, Visy Beatrix tanulmánykötetei vagy tudományos munkái kerülnek terítékre. Végül a harmadik fejezetben Kukorelly Endre, Marno János, Borbély Szilárd, Schein Gábor, Korpa Tamás, Nemes Z. Márió, Kovács András Ferenc, Szilasi László, Szécsi Noémi, Sándor Iván és Csaplár Vilmos köteteinek bemutatása történik. Noha névsorokat sorolni önmagában nem sok értelme van, annyiban mégis fontosnak vélem ezt az áttekintést lejegyezni, hogy szemléltessem, Nagy Csilla mennyire különböző poétikával vagy irodalomértelmezői hozzáállással rendelkező szerzőket állít egymás mellé; ezáltal is sokkal inkább a kötet nyitottsága jelenik meg, olyan metszetet ad az elmúlt tíz év időszakáról, amely láthatóan nem szigorúan megrajzolt határvonalak vagy koncepció alapján szerkesztett. Az is sokatmondó a kötet összeállításának módszertanáról szólva, hogy fülszöveggént a szerző Lapis József kortárs magyar költészetet tárgyaló tanulmánykötetéről szóló kritikájából emel ki egy részletet, amelynek fontos állítása, hogy a kortárs vizsgálatok kritikai attitűdjére hívja fel a figyelmet. Jelesül: „a kortárs irodalom kutatója olyan szövegekre koncentrál, amelyek éppen most íródtak, tekintete mindig olyan eseményekre vetül, amelyek éppen most mennek végbe, és mint ilyenek, szerves részei, adott esetben előzményei a jelenleg is zajló folyamatoknak. Az irodalomtörténetírás metodikája ebben az esetben nem nélkülözheti a második, a kritikai attitűdöt.” (79.) Nagy Csilla esetében természetesen nem irodalomtörténet-írásról van szó, azonban az a döntés, hogy ezen szövegrészlet a fülszövegbe kerül, mintegy saját munkájára is vonatkoztatható lesz, s azt tanúsítja, hogy az *Átkötések* annyiban mégis él egyfajta kanonizáló törekvéssel, hogy a szerző számára fontos kritikai munkákat összegez, amelyből a kortárs magyar irodalomról és irodalomértelmezői munkáról már a válogatás révén is egyfajta értékítélet jön létre.

Nagy Csilla szövegei nagyrészt egyenletes színvonalúak, elemző jelleggel, részletező problémafelvetésekkel és körültekintő olvasatokkal találkozhatunk az *Átkötések*ben. Ám éppen ennek a kiegyensúlyozott írásmódnak a következménye, hogy az alcímben jelölt műfajmegjelölések – tanulmányok, kritikák – között nincs éles

határvonal. Nehezen fedezhető fel, mely szövegek érthetőek a tanulmányok címszó alatt, mivel sem hangvételekben, sem szakmai eljárásukban nem különböznek nagy mértékben egymástól Nagy szövegei. Inkább bizonyos kettősség jellemzi az írásokat, a rövidkritikai műfajban elemzőbbnek mondható, azonban a tanulmánytól elvárható részletességgel, mélységgel fel nem lépő szövegek együttese áll elő. Ezen szövegek közül azonban kiemelhető négy, inkább a tanulmány műfajához közelítő darab, és figyelemre méltó, hogy ezek közül három az első egységben, a szlovákiai magyar irodalmat taglaló részben kap helyet.

A Tózsér Árpád költészetéről szóló írás, a „*Szétrítokult éppen megkötött Énem*” a nyelv és az identitás problémakörét járja körül két Tózsér-kötet fényében, amely tanulmány azért is tarthat érdeklődésre számot, mert a szerző a költészetben megjelenő énkonceptióknak már korábbi kötetében is figyelmet szentelt, József Attila és Szabó Lőrinc költészetét vonva vizsgálat alá. E tanulmányában a kiindulópontokat azon „folyton elmozduló csomópontok” adják, amelyek Nagy szerint jellemzik e költészetet, s amelyek „termékennyé teszik [k] az énre, az önazonosságra, az elmúlásra való ismétlődő rákérdezést”. Ilyen csomópontoknak tekinti a biográfia, a kollektív emlékezet, kulturális hagyomány, morál, bölcsélet, egzisztencia, metafizika, szubjektivitás és mitológia megjelenését a Tózsér-költészetben, s vizsgálja főként az identitás veszélyeztetettségét, az egzisztenciális bizonytalanságot és a halál témakörét, azzal a megjegyzéssel és értelmezői kiindulással, hogy poétikai előzményeként Kosztolányit, Radnótit és József Attila kései költészetét nevezi meg.

Érdemes külön szólni még a Borbély Szilárdról írott *A tekintet kudarca* című írásról, amely meghatározott részproblémára fókuszál, mint azt a tanulmány alcíme is mutatja: *Test, kép és halál Borbély Szilárd Ódáiban*. Ez a szöveg nem *A Testhez* kötet részletes bemutatásával foglalkozik, megteszi azt a megelőző írás (*A test mint tanú*), hanem kifejezetten abból a szempontból vizsgálja a Borbély-ódákat, hogyan mutatják be azt a tapasztalatot, „hogyan a test mindig történetek hordozója, egyedisége (azaz külsődleges jegyei, egyéni élethelyzetei, megélt traumái) mögött mindig megmutatkozik a test általános tapasztalata”, valamint hogy mindez hogyan értelmezhető „egyfajta szenvedéstörténetként [...], amely visszavezet Jézus történetéhez, ezáltal pedig a halál tapasztalatának és megértésének eredeti, feloldhatatlan dilemmájához” (141–142.). Teszi mindezt sok versrészlet példájával, a kötetben itt találkozhatunk a leghosszabb versidézetekkel, érvelésének főbb hivatkozási pontjait Michel Foucault, Jacques Derrida képezi, az e szerzőkre történő hivatkozás pedig visszatérő szakirodalmi gócpontoknak tekinthetőek, hiszen ugyancsak előfordulnak *A megélhetés mintázatai Zs. Nagy Lajos költészetében*, illetve az *Egy kiállítás tárgyai Németh Zoltán Kunstkamera című kötetéről* című tanulmányokban.

A további írások sokszíniúen vonultatnak fel kérdéseket többek közt az irodalmi kánonról, például a nőirodalom problémájáról (*A hagyomány neme*) vagy azon szerzők elhelyezhetőségéről, amelyek egyszerre érthetőek a kánon szerves részeként, mégis periférikus alakjaként („*Semmi sincs egészen úgy...*” *Füst Milán születésének 125. évfordulója tiszteletére rendezett emlékülés anyaga*). Életműkiadások fényében értekeznek az újraírás lehetőségeiről (*Schrödinger macskája, Kukorelly Endre: Mind, átjavított, újabb, régiék*) vagy éppen társadalmi kérdésekről és a krimi műfajáról (*A körút mint rendszer, Szilasi László: A harmadik bíd*).

Nagy Csilla kötete láthatóan egyszerre nyer és veszít azzal a nyitott koncepcióval, amellyel a válogatás rendelkezik. Az átkötések itt-ott megvalósulnak a különböző, olykor egymástól igen távoli szerzők, művek esetében, ám erős koherencia nem valósul meg. Kérdés, hogy ez-e a kellő befogadói elvárás, vagy helyesebb attitűd, ha egy kritikagyűjteményt a lazára fűzött szálak mentén igyekszünk olvasni, avagy, még ezen az elképzelésen is túlhaladva, kizárólag szakmai felhasználhatóság szempontjából érdemes az efféle kiadásokra gondolnunk? Nagy írásai mindenestre szakmailag fontos, párbeszéd- és vitaképes szövegek, amelyek egybegyűjtésével sokszínű, önkényes metszetét kapjuk az elmúlt tíz év szak- és szépirodalmi alkotásainak. (*Media Nova M – Nap*)

GOROVE ESZTER

Walt Disney China Miéville műhelyében

SEPSI LÁSZLÓ: *PINKY*

A magyar urban fantasy egyik leggyakrabban hangoztatott jellemzője (az egyre számosabb, ezt cáfoló példa ellenére is) az, hogy nincs. Sőt, még a modern városi környezetben játszódó bármilyen spekulatív irodalom is hiánycikk nálunk. Szerencsére mégis úgy tűnik, talán itthon is megindult valami az elmúlt évek során. A sci-fi-k közül mindenképp említésre méltók Gáspár András klasszikusai (*Kiáltts farkast I-II*), illetve a fordításairól is ismert Pék Zoltán első regénye, a *Feljövök érted a város alól*, vagy akár Brandon Hackett (Markovics Botond) időutazós könyvei (*Az időutazás napja*, *Az időutazás tegnappja*), de a tipikusabb urban fantasy területén is vannak fejlemények: László Zoltán (*Egyszervolt*, *Nagate*) és Csurgó Csaba (*Kukoricza*) kiváló szövegei után a *Pinky*vel Sepsi László is beírta magát a műfaj magyarországi történetébe.

A csekély számú, ám ígéretes hazai műfaji előzmény miatt a kritika hajlamos az újonnan megjelenő magyar fantasztikus irodalmat már a próbálkozás okán, ha nem is eleve pozitívan, de mindenképp biztatva és bizakodva fogadni. Nem mintha a *Pinky* rászorulna a jóindulatra, vagy tulajdonképpen a szigorú műfaji besorolásra. A regény recepciója jellemzően nem mulasztja el megemlíteni, hogy afféle hibridről van szó, amely kétféle közönséghez szól: egyszerre igyekszik kielégíteni a szépirodalomra és a zsánერიrodalomra vágyó olvasók elvárásait – mintha a kettő általában kölcsönösen kizárná egymást. Ebből az előítéletből talán csak annyi igaz, hogy fantasztikus világ építésekor célszerű óvatosan bánni a nyelvi innovációkkal, mert egy bizonyos pont után ellehetetleníti a megértést, egész egyszerűen azért, mert eldönthetetlené válik a metaforák metafora volta (az ilyen kudarcok tökéletes példája Tandori Dezső Hc. G. S. Solenard néven írt, *A Stevenson-biozmagória* című kísérlete). Kétségtelen, hogy a *Pinky* esetében olyan regényről beszélünk,